

ΡΟΥΦΙΔΟΥ, ΕΙ., «Μιλώντας για την αγωγή των βρεφών και των μικρών παιδιών», στο *Λόγια παιδαγωγών και όχι μόνο*, τεύχος 12, Απρίλιος-Μάιος-Ιούνιος 2008, Αθήνα, ΠΑΣΥΒΝ, 2008.

Μιλώντας για την αγωγή των βρεφών και των μικρών παιδιών

Συχνά οι σπουδαστές, κυρίως στα πρώτα εξάμηνα των σπουδών τους στο Τμήμα Προσχολικής Αγωγής του ΤΕΙ Αθήνας, εκφράζουν σκέψεις, απορίες και προβληματισμούς σχετικά με το αν είναι δυνατόν και πώς μπορούν να ασκήσουν αγωγή στα βρέφη και στα μικρά παιδιά¹.

- «Μα δεν μπορώ να κάνω και πολλά πράγματα με τα βρέφη και τα παιδιά που δεν μιλάνε».
- «Νομίζω ότι μπορώ να επικοινωνήσω καλύτερα με τα μεγάλα παιδιά».
- «Με τα μωρά το μόνο που μπορώ να κάνω είναι να τα φροντίσω, να τους αλλάξω τις πάνες, να τα ταΐσω άντε και να τους πω και κανένα τραγούδι. Εγώ θέλω να τους μάθω πράγματα».

Γνωρίζοντας τις ικανότητες των βρεφών, αυτό γίνεται πρόκληση. Ο κόσμος των βρεφών είναι ένας κόσμος γοητευτικός, μαγικός, γεμάτος τρυφερότητα. Ο ενήλικας έχει να μάθει χιλιάδες πράγματα μελετώντας τον. Κυρίως όμως, είναι στο χέρι του να τον κάνει πιο ανθρώπινο ή να τον καταστρέψει. Αρκεί να είναι διαθέσιμος να ακούσει τα μικρά παιδιά.

Μα, θα πει κάποιος: «πώς να ακούσω ένα παιδί που δεν μιλάει;»

Ακούω ένα βρέφος και ένα μικρό παιδί σημαίνει ότι το παρατηρώ προσεκτικά και βρίσκομαι κοντά του, συναισθηματικά διαθέσιμος να ανταποκριθώ στο κάλεσμά του, με οποιοδήποτε τρόπο κι αν με καλεί (νεύμα, κίνηση, «λογάκια», κλάμα), έτοιμος να καλύψω τις ανάγκες του. Η προσοχή και η συναισθηματική διαθεσιμότητα είναι τα βασικότερα χαρακτηριστικά που μπορούν να ανοίξουν την πόρτα του κόσμου των βρεφών και, τελικά να μας βοηθήσουν να τον ανακαλύψουμε. Φυσικά, είναι απαραίτητη και η γνώση.

Η αλήθεια είναι πως όταν δεν γνωρίζεις τα βρέφη και τον κόσμο τους, το να είσαι «δασκάλα» τους μοιάζει σχήμα οξύμωρο. «Δασκάλα» στα βρέφη; Μα πώς θα γίνει αυτό; Με ποιο

¹ Βρέφη, σύμφωνα με τη διεθνή ορολογία είναι τα παιδιά μέχρι ενός χρόνου. Αναφερόμενοι με τον όρο «μικρά παιδιά» εννοούμε τα παιδιά 1-3 χρόνων.

τρόπο θα τους μάθω τόσα πράγματα και πώς θα το κάνω; Το να αλλάζω την πάνα ενός μωρού είναι αγωγή, είναι εκπαίδευση;

Ξεκινώντας από την αγωγή, θα πρέπει να αναρωτηθούμε τι ρόλο παίζει η φροντίδα στην αγωγή τόσο των βρεφών όσο και των μικρών παιδιών.

Η φροντίδα είναι ο κυριότερος άξονας της αγωγής τους.

Για να γίνω πιο σαφής θα αναφερθώ αρχικά στις στιγμές της υγιεινής: το *άλλαγμα* και το πλύσιμο των χεριών:

Οι στιγμές της υγιεινής:

α) Το *άλλαγμα*:

Το *άλλαγμα* είναι η μοναδική στιγμή στην καθημερινότητα του παιδιού όπου δίνεται η ευκαιρία στους δύο συμμετέχοντες, το παιδί και τον παιδαγωγό να έχουν μια πιο στενή επαφή, τους δίνει τη δυνατότητα να γνωρισθούν, να οικοδομήσουν τον προσωπικό κώδικα επικοινωνίας και, κατ' επέκταση, να επιτευχθεί μια πιο εξατομικευμένη παροχή φροντίδας. Η εξατομικευμένη παροχή φροντίδας είναι το ζητούμενο της αγωγής των βρεφών και των μικρών παιδιών. Εξατομίκευση της φροντίδας και, κατά συνέπεια, της αγωγής σημαίνει ακριβώς ότι προσαρμόζω τη φροντίδα και όλες τις δράσεις μου που τη συνοδεύουν στο συγκεκριμένο παιδί με το οποίο ασχολούμαι εκείνη τη στιγμή.

Κατά τη διάρκεια του αλλάγματος, μιλάμε και εξηγούμε στο βρέφος και στο μικρό παιδί εγκαθιστώντας έναν διάλογο, δίνοντας την ευκαιρία στο παιδί, καθώς μεγαλώνει, να συμμετέχει και εκείνο στην όλη διαδικασία. Μιλώντας του, αφενός συντελούμε στην εξέλιξη του λόγου. Αφετέρου, εξηγώντας τη διαδικασία, βοηθούμε το παιδί να αποκτήσει και να συνειδητοποιήσει την έννοια του σώματος καθώς και την έννοια του χρόνου και του χώρου. Του δείχνουμε επίσης ότι το σεβόμαστε και το μαθαίνουμε πως κανείς δεν μπορεί να παρέμβει στο σώμα του χωρίς τη συγκατάθεσή του. Η επαφή και η επικοινωνία κατά τις στιγμές του αλλάγματος είναι εκείνες που δίνουν τη δυνατότητα στο μικρό παιδί να δημιουργήσει την εικόνα του σώματός του και, κατ' επέκταση, και την εικόνα του εαυτού του.

Συνεπώς, η ποιοτική παροχή της φροντίδας, η οποία στηρίζεται στο σεβασμό του παιδιού ως άτομο, στην άμεση ανταπόκριση του παιδαγωγού στις ανάγκες του, η συναισθηματική διαθεσιμότητα και η προσοχή του ενήλικα είναι τα στοιχεία εκείνα που θα δώσουν στο παιδί τη δυνατότητα να επωφεληθεί από αυτές τις στιγμές της καθημερινής «ρουτίνας» όπως πολλές φορές αποκαλούνται. Και να γίνουν αυτές οι στιγμές ευκαιρίες αγωγής.

Ένα παιδί, κατά τη διάρκεια του αλλάγματος, μπορεί να μάθει και χιλιάδες άλλα πράγματα:

- Γδύνοντάς το και λέγοντάς του «θα σε βοηθήσω να βγάλεις τις κόκκινες κάλτσες με τις γαλάζιες ρίγες», δίνουμε ερεθίσματα να μάθει το παιδί τα χρώματα. Του μαθαίνουμε όμως επίσης, τι είναι «κάλτσα», «βγάλω», «πόδι», «βοηθάω». Αν εκείνη τη στιγμή τρίψουμε και λίγο το ποδαράκι, νιώθει καλύτερα και το συγκεκριμένο μέρος του σώματος. Αν του πούμε: «πρώτα το ένα πόδι και μετά το άλλο», μπαίνει και η έννοια του χρόνου. Αν παίξουμε λίγο με την πατουσίτσα και τα δαχτυλάκια, η εικόνα του σώματος που αποκτά σιγά – σιγά είναι πιο ολοκληρωμένη. Αν πούμε «ένα ποδαράκι, τώρα το δεύτερο ποδαράκι. Δύο ποδαράκια έχει το παιδάκι μου», μπαίνουν οι αριθμοί, οι απόλυτοι (ένα, δύο) και οι τακτικοί (πρώτο, δεύτερο)!!!

- Αν, βγάζοντας το παντελόνι, πούμε: «για να βγει το παντελόνι σου πρώτα θα σε βοηθήσω να χαλαρώσεις τα κορδόνια ή τα κριτς κρατς από τα παπούτσια σου γιατί αλλιώς το παντελόνι δεν μπορεί να βγει. Ύστερα θα σου βγάλω τα παπούτσια, θα κατεβάσω το παντελόνι και μετά θα το βγάλω. Σήκωσε τη λεκάνη σου, μάζεψε το πόδι σου, α! γάντζωσε στη πατούσα σου και πιάστηκε στα δάχτυλά σου!», πόσα πράγματα μπορεί να μάθει σε μια τέτοια διαδικασία;

α) την έννοια του χρόνου χρησιμοποιώντας τις λέξεις τώρα, μετά, ύστερα, την επόμενη φορά κλπ.

β) τα μέλη του σώματός του, γεγονός που θα το βοηθήσει στην απόκτηση της έννοιας του σώματος,

γ) η παρότρυνση να συμμετέχει το παιδί, η οποία διαφοροποιείται ανάλογα με τη ηλικία του, θα το βοηθήσει και θα το ωθήσει σιγά-σιγά στην απόκτηση της ανεξαρτησίας του.

δ) και, φυσικά θα κατακτήσει πάλι του κόσμου τις λέξεις, μια και πάλι αναφερόμαστε στα ρούχα, στα μέρη του σώματος, στα χρώματα, ίσως στις έννοιες φαρδύ και στενό, κοντό και μακρύ κλπ. (που είναι έννοιες μαθηματικές!).

- Την ώρα που θα χρειαστεί να το πλύνουμε επειδή έχει λερωθεί, μπορούμε να αναφέρουμε ότι θα ανοίξουμε τη βρύση και θα ρυθμίσουμε το νερό να είναι χλιαρό, ανοίγοντας και αναμειγνύοντας το κρύο και το ζεστό νερό ώστε να μην το κάψουμε. Όλα αυτά δεν είναι αγωγή; Έχουν αποκτήσει γνώσεις που για έναν ενήλικα είναι ασήμαντες αλλά για ένα μικρό παιδί είναι πολύ σημαντικές.

Είπαμε προηγουμένως πως ο σεβασμός απέναντι στο άτομο που αποτελεί αντικείμενο της φροντίδας μας, είναι από τα κυριότερα χαρακτηριστικά που ορίζουν την ποιότητά της. Κλείνοντας λοιπόν την αναφορά μου στη διαδικασία του αλλάγματος, θα ήθελα να επισημάνω μία πρακτική, συνηθισμένη στους βρεφονηπιακούς σταθμούς: τα παιδιά πολύ συχνά αλλάζονται μπροστά σε όλους. Ο σεβασμός απαιτεί να απομονωνόμαστε, όπως ακριβώς θα κάναμε εάν και οι ίδιοι θέλαμε

να αλλάξουμε. Το αίσθημα της αιδούς, όπως και ο σεβασμός για τον άλλο, αναπτύσσεται σταδιακά και «διδάσκεται» από τη στιγμή που γεννιόμαστε.

Αυτός ο σεβασμός δεν επιτρέπει επίσης να κοροϊδεύουμε ή να εξευτελίζουμε (όπως συχνά γίνεται, δυστυχώς) τα μικρά (αλλά και τα μεγαλύτερα) παιδιά που παθαίνουν «ατυχήματα» γιατί ακόμη δεν έχουν ωριμάσει αρκετά για να ελέγχουν τους σφιγκτήρες τους.

β) Το πλύσιμο των χεριών:

Την ώρα που ένα παιδί πλένει τα χέρια του:

- Αντλεί ευχαρίστηση από την ενασχόλησή του με το νερό που, όπως είναι γνωστό, είναι από τις αγαπημένες του και το βοηθάει να ηρεμήσει.
- Του δίνεται η δυνατότητα να χειρισθεί τη βρύση και να προσπαθήσει να την ανοίξει, να την κλείσει. Μαθαίνει να σέβεται το νερό και να εκτιμά την αξία του, μην αφήνοντας συνεχώς τη βρύση ανοικτή.
- Την ώρα που πλένει τα χέρια του, τα ανοίγει, τα κλείνει, τα τρίβει. Εξασκούνται οι λεπτοί μυς των χεριών και εξελίσσεται η λεπτή κινητικότητα. Γνωρίζει, βέβαια, ένα άλλο μέρος του σώματος του και κάποιες από τις δυνατότητές του.
- Μαθαίνει τις ιδιότητες του νερού, την έννοια και τις ιδιότητες των υγρών: προσπαθεί να πιάσει το νερό ώσπου να κάνει τη διαπίστωση «δεν μπορώ, πάει...», είναι βρεγμένο, κρύο ή ζεστό, η βρύση τρέχει πολύ ή λίγο.....
- Μαθαίνει τις ιδιότητες του σαπουνιού.... Κι αν έχουμε δυο ειδών σαπούνια, του στερεού και του παχύρρευστου σαπουνιού...
- Αποκτά συνήθειες υγιεινής.
- Ανεξαρτητοποιείται, καταφέροντας να κάνει κάτι μόνο του.
- Κατακτά πάλι έννοιες του χρόνου (πρώτα ανοίγω λίγο τη βρύση, μετά βρέχω τα χέρια, μετά κλείνω τη βρύση, μετά βάζω σαπουνί...), του χώρου (τα χέρια κάτω από τη βρύση, όχι έξω από το νιπτήρα, το σαπουνί δίπλα στο ρομπινέ...) και άπειρες καινούργιες λέξεις και εκφράσεις, πάντα υπό την προϋπόθεση πως κάποιος είναι εκεί και εξηγεί.

Βλέπουμε λοιπόν πως η όλη διαδικασία μπορεί να εξελιχθεί σε ένα πολύ σημαντικό «μάθημα» από πλευράς νοητικής, γλωσσικής, κινητικής αλλά και ψυχοσυναισθηματικής αγωγής. Ίσως πρέπει να το σκεφτόμαστε όταν τη σταματάμε λέγοντας «μην παίζεις με τα νερά, θα γίνεις μούσκεμα!» Σκεφτείτε πως η Φρανσουάζ Ντολτό (μεγάλη Γαλλίδα ψυχολόγος βρεφών και μικρών

παιδιών, λέει πως τα μικρά παιδιά των πόλεων (που δεν έχουν άλλες ευκαιρίες να παίξουν με το νερό, το χώμα, τη λάσπη κλπ) πρέπει να παίζουν με το νερό τουλάχιστον τρεις ώρες την ημέρα!!! Και η ίδια προτείνει, ήδη από το 1950, να τους φοράμε πλαστικές ποδιές για να ξεπεράσουμε την αγωνία μας....

Η διαδικασία του φαγητού.

Και η ώρα του φαγητού μπορεί, με παρόμοιο τρόπο, να παρέχει ευκαιρίες και δυνατότητες αγωγής για τα βρέφη και τα μικρά παιδιά και μπορεί να εξελιχθεί σε εκπαιδευτική διαδικασία:

-Κατά την ώρα του φαγητού λειτουργούν, κατ' εξοχήν όλες οι αισθήσεις του: όσφρηση, γεύση, όραση, αφή, αν το αφήσουμε, κυρίως μέχρι τα δύομισι περίπου χρόνια, να τρώει και με τα χέρια.

-Τρώγοντας το μικρό παιδί μόνο του (ήδη από 8 μηνών μπορεί να έχει ένα κουτάλι και να μας «βοηθάει» ή να πιάνει τη στερεά τροφή σε μπουκίτσες με το χέρι και να τρώει), κατακτά την έννοια του εγώ και των επιθυμιών του, εφ' όσον το αφήσουμε να φάει με το δικό του ρυθμό, τη σειρά που αυτό θέλει, την ποσότητα που σε αυτό ταιριάζει. Αναλαμβάνει ένα κομματάκι της ύπαρξής του και μαθαίνει να το ορίζει.... Είναι η δειλή αλλά σημαντική, αρχή της αυτονομίας.

- Ανεξαρτητοποιείται, μαθαίνει να χειρίζεται αντικείμενα όπως το κουτάλι και, εάν του δοθεί, και το πιρούνι, εξελίσσεται ο συντονισμός ματιού-χεριού.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να σας καλέσω να σκεφτείτε πόσο συχνά εμείς οι ενήλικες, για διάφορους λόγους και με διάφορες δικαιολογίες, κάνουμε πράγματα στη θέση των μικρών παιδιών, περιορίζοντας έτσι την έκφρασή τους και παρακωλύουμε την πορεία τους προς την ανεξαρτητοποίηση και την αυτονομία.

- Αν τώρα μιλάμε στο παιδί και του εξηγούμε τι τρώει και πώς, γνωρίζει τα διάφορα είδη τροφής: τα λαχανικά, «κοίτα! έχει και καρότο», «η σαλάτα έχει και ντομάτα» κλπ. Τα είδη κρεάτων: «Έχουμε κοτόπουλο σήμερα!», «είναι λίγο σκληρό το κρέας», «πρόσεχε μη βρεις κανένα κόκαλο μέσα στο ψάρι». Τα ζυμαρικά: «Πόσο όμορφα μυρίζει αυτό το μαύρο ψωμί...»...
- Μαθαίνει να κατηγοριοποιεί τις τροφές σε υγρές και στέρεες τροφές, σκληρές και μαλακές, σαλάτες, φρούτα, τυριά, κλπ. Να κάνει συνειρμούς όπως το φαγητό είναι σούπα και τρώγεται με κουτάλι, είναι μπιφτέκι με πατάτες και τρώγεται με πιρούνι. Κατακτά έννοιες της φυσικής: στερεό, υγρό, παχύρρευστο, ζεστό, γλυκό, κρύο, παγωμένο. Έννοιες των μαθηματικών: ένα

κουτάλι και μια χαρτοπετσέτα, δύο κομματάκια μήλο, πολύ ψωμί, λίγο νερό, θα φας το μισό φαγητό.... Έννοιες του χώρου: μεγάλο, μικρό, μέσα -έξω από το πιάτο, πάνω - κάτω από το τραπέζι, δίπλα στο πιάτο κλπ. Έννοιες του χρόνου: πρώτα το φαγητό και η σαλάτα (ας σκεφτούμε λίγο πόσο απάνθρωπο είναι πως τους δίνουμε και τρώνε με τη σειρά που αποφασίζουμε εμείς: φαί, σαλάτα, ψωμί, νερό... Πώς θα αισθανόμαστε άραγε αν μας επέβαλαν το ίδιο; Πώς θα μάθουν πώς τρώνε οι κανονικοί άνθρωποι αν τρώνε έτσι; Πώς θα μαλακώσει λίγο το κρέας ή οι πατάτες αν δεν έχουμε λίγη σαλάτα ή λίγο νερό; Πώς θα κάνουμε βουτίτσες στη σαλάτα χωρίς ψωμί;).

- Τέλος, αν και επαναλαμβανόμαστε, φυσικά με αυτό τον τρόπο καλλιεργείται ο λόγος και η έκφραση...

Θα μπορούσαμε να παραθέσουμε πολλά τέτοια παραδείγματα από την καθημερινότητα των μικρών παιδιών που δίνουν την ευκαιρία σε μας τους ενήλικες να συνειδητοποιήσουμε πως τις στιγμές της φροντίδας παρέχουμε αγωγή. Απαραίτητη όμως προϋπόθεση είναι πάντα η συναισθηματική διαθεσιμότητα του παιδαγωγού, όπως έχει ήδη ειπωθεί, δηλαδή ο παιδαγωγός να είναι παρών ψυχή τε και σώματι.

Όλα αυτά προϋποθέτουν επίσης ότι τα πάντα γίνονται λόγος. Μιλούμε και εξηγούμε στο βρέφος όσο μικρό και εάν είναι, το οτιδήποτε συμβαίνει ή πρόκειται να του συμβεί.

Γνωρίζουμε ότι τα μικρά παιδιά είναι πολύ ευαίσθητοι αποδέκτες του λόγου και των κινήσεων και μπορούν εύκολα οι απότομες χειρονομίες και κινήσεις να τα θέσουν σε κατάσταση συναισθηματικής ανασφάλειας. Φροντίζουμε λοιπόν όλες μας οι κινήσεις να είναι προσεγμένες, τρυφερές, ήρεμες ώστε να εξασφαλίζουν τη συναισθηματική ασφάλεια.

Πώς όμως από τη σωματική φροντίδα φτάσαμε στην συναισθηματική ασφάλεια; Εύλογο το ερώτημα. Νομίζω ότι είναι σημαντικό να αναφέρουμε και να μην ξεχνάμε ότι στα βρέφη, μέσα από τη σωματική φροντίδα, περνά και η ψυχική τους φροντίδα. Όλοι οι ειδικοί σε θέματα φροντίδας και αγωγής τονίζουν αυτό το σημείο. Όσο πιο μικρό είναι το παιδί, τόσο μεγαλύτερη είναι η σχέση σωματικής φροντίδας, ψυχής και σκέψης.

Τι θα πρέπει τελικά να έχουμε στο μυαλό μας ώστε να παρέχουμε ποιοτική φροντίδα; Γιατί μόνο η ποιοτική φροντίδα μπορεί να αποβεί ωφέλιμη και να χαρακτηριστεί ως αγωγή. Θα μπορούσα να αποτολμήσω να πω (πάντα με βάση τα επιστημονικά δεδομένα) ότι η μη ποιοτική φροντίδα όχι μόνο δεν είναι αγωγή και εκπαίδευση αλλά πολλές φορές είναι επιβλαβής για την ψυχική μα και τη νοητική εξέλιξη των μικρών παιδιών.

Ας έχουμε στο νου μας ότι:

α) Η αγωγή των βρεφών και των μικρών παιδιών είναι ατομική.

Η αγωγή στα μικρά παιδιά είναι ατομική και προσαρμοσμένη στις ανάγκες του συγκεκριμένου παιδιού που έχουμε απέναντί μας.

β) Σεβασμός του παιδιού ως άτομο.

Ο σεβασμός του παιδιού, της ιστορίας του, της τυχόν διαφορετικότητάς του (χαρακτήρας, επίπεδο εξέλιξης αλλά και εθνική, θρησκευτική, χρώματος ή οποιαδήποτε άλλου είδους διαφορετικότητα) είναι αρχές που λογικά πρέπει να χαρακτηρίζουν όλους τους ανθρώπους αλλά σε όσους ασχολούνται με τα μικρά παιδιά είναι πρωτίστη ανάγκη. Σημαντικότατο είναι επίσης, ποτέ δεν επαναλαμβάνεται αρκετά, να σεβόμαστε τις ανάγκες και τον προσωπικό ρυθμό του κάθε παιδιού.

γ) Λουτρό συναισθήματος και λόγου.

Ο Lebonici, διάσημος Γάλλος επιστήμονας ο οποίος ασχολήθηκε και μελέτησε τα βρέφη και τα μικρά παιδιά στη σχέση τους με τον ενήλικα, μας λέει: «Το παιδί για να μεγαλώσει και να αναπτυχθεί χρειάζεται «ένα λουτρό» συναισθήματος»². «Και λόγου»³ προσθέτει η Φρανσουάζ Ντολτό. Τονίζουμε διαρκώς τη σπουδαιότητα του λόγου στη σχέση μας με τα παιδιά. «Τα πάντα είναι λόγος» λέει η Ντολτό, θέλοντας να τονίσει ότι τα πάντα μπορούν να γίνουν λόγος ώστε τα παιδιά να μπορούν να γνωρίζουν τα πάντα και να ζουν μέσα στην αλήθεια ώστε να μην βιώνουν χαοτικές καταστάσεις στην καθημερινότητά τους. Η ενημέρωση των παιδιών για όσα συμβαίνουν, όσα συνέβησαν και όσα πρόκειται να συμβούν είναι πολύ βασικό στοιχείο στην αγωγή των βρεφών και των μικρών παιδιών με σκοπό να εξασφαλίσουμε συνοχή και συνέχεια στην καθημερινή ζωή τους, ώστε να μπορέσουν να καταλάβουν τον εαυτό τους, να ενταχθούν στο χώρο και στο χρόνο, παράγοντες που είναι εξαιρετικά σημαντικοί για την ομαλή ψυχική αρχικά αλλά και νοητική εξέλιξή τους.

δ) Παιδαγωγός αναφοράς.

Το βρέφος και το μικρό παιδί, για να αισθανθεί ασφάλεια, (το οποίο πρέπει να είναι ένα από τα ζητούμενα της αγωγής τους), έχει ανάγκη από σταθερά πρόσωπα στη ζωή του. Ο θεσμός του παιδαγωγού αναφοράς είναι αναγκαίος για να εξασφαλίσουμε τη σταθερότητα και τη συναισθηματική ασφάλεια των βρεφών και των μικρών παιδιών στο χώρο του ΒΝΣ. Αυτό μπορεί να γίνει με τη συνεργασία των παιδαγωγών της τάξης-ομάδας δηλ. η κάθε παιδαγωγός να φροντίζει τα συγκεκριμένα παιδιά κάθε φορά. Π.χ. Η παιδαγωγός Α θα φροντίζει έξι, ας πούμε,

² Lebonici, S. et Stoléro, S., Le nourrisson, la mère, et le psychanalyste. Les interactions précoces, Paris, Centurion, Bayard, 1983, 1994, σελ.246.

³ Dolto, F., Tout est langage, livre de poche, Vertiges du nord/Carrere, 1987.

παιδιά, **τα ίδια κάθε φορά**. Υιοθετώντας το θεσμό του παιδαγωγού αναφοράς δίνεται η δυνατότητα και στην παιδαγωγό να γνωρίσει καλύτερα το κάθε παιδί και τις ιδιαιτερότητές του και το παιδί κάθε φορά που έχει κάποια ανάγκη να απευθύνεται στη συγκεκριμένη παιδαγωγό και να αισθάνεται την ασφάλεια που έχει ανάγκη. Είναι πολύ σημαντικό για το βρέφος και το μικρό παιδί να ξέρει ότι υπάρχει κάποιος οικείος ενήλικας διαθέσιμος γι' αυτό. Έτσι αισθάνεται ασφάλεια και προσαρμόζεται με μεγαλύτερη ευκολία και από τη στιγμή που είναι συναισθηματικά ασφαλές, αποκτά την επιθυμία να εξερευνήσει το χώρο, να ανακαλύψει πράγματα, να μπορεί να παίζει ήρεμα και να έχει επιθυμία για να μάθει. Καταλαβαίνουμε λοιπόν ότι είναι επιτακτική ανάγκη η ύπαρξη του παιδαγωγού αναφοράς στους χώρους που φιλοξενούν βρέφη και μικρά παιδιά.

Αφού λοιπόν εξασφαλίσουμε τη συναισθηματική ασφάλεια που χρειάζονται, εκείνο που είναι αναγκαίο είναι η σωστή οργάνωση του χώρου.

ε) Οργάνωση χώρου.

Ο χώρος που απευθύνεται σε βρέφη και μικρά παιδιά, για να αποβεί δημιουργικός, οργανώνεται αφού λάβουμε υπόψη μας τα χαρακτηριστικά της ηλικίας και τις ανάγκες των συγκεκριμένων παιδιών. Είναι εμπλουτισμένος με τα κατάλληλα υλικά και εμπλουτίζεται συνεχώς ώστε να διατηρείται έντονο το ενδιαφέρον των παιδιών. Μόνο σ' έναν καλά και σωστά οργανωμένο χώρο μπορεί να απασχοληθεί δημιουργικά το κάθε παιδί, αφού βεβαίως του έχουμε εξασφαλίσει όπως ήδη έχουμε αναφέρει τη συναισθηματική ασφάλεια.

στ) Δημιουργική απασχόληση:

Οι «οργανωμένες δραστηριότητες» δεν έχουν χώρο σε τάξεις βρεφών και μικρών παιδιών.

Έχοντας έναν καλά οργανωμένο χώρο, που εμπλουτίζεται με καινούρια υλικά, έναν παιδαγωγό συναισθηματικά διαθέσιμο που σέβεται το παιδί, υπάρχουν όλες εκείνες οι ευκαιρίες και οι δυνατότητες να μάθει αυτά που θέλει τη στιγμή που εκείνο θέλει. Όταν δηλαδή το έμφυχο υλικό, οι παιδαγωγοί, με τη συναισθηματική τους διαθεσιμότητα, εξασφαλίσουν στο μικρό παιδί την συναισθηματική ασφάλεια που του δίνει την επιθυμία να ανακαλύψει και να μάθει, έρχεται το άψυχο υλικό που διατίθεται στον καλά οργανωμένο χώρο να συμπληρώσει και να του δώσει τα ερεθίσματα που θα το οδηγήσουν στη μάθηση.

Σ' ένα τέτοιο πλαίσιο παροχής αγωγής και φροντίδας στα βρέφη και στα μικρά παιδιά, η οργανωμένη δραστηριότητα, που, σημειωτέον, είναι τις περισσότερες φορές κατευθυνόμενη από τον παιδαγωγό και χωρίς περιθώρια ελεύθερης δράσης εκ μέρους του παιδιού, δεν έχει κανένα απολύτως νόημα, αν λάβουμε υπ' όψη όλα τα δεδομένα της ψυχολογίας και των νευροεπιστημών.

Όλα αυτά που αναφέρθηκαν και άπειρα άλλα που μπορούν να γίνουν με το σκεπτικό που προτείνεται δεν είναι αγωγή; Τι άλλο θα μπορούσε να είναι αγωγή; Ειδικά αν σκεφτούμε ότι έχουμε απέναντί μας άτομα 8, 10, 12, 18 μηνών και δύο χρόνων.....

Βιβλιογραφία:

Ντολτό, Φ. *Μεγαλώνοντας σωστά το παιδί σας*, Αθήνα, Γιαλελής, 1993.

Παπαδάκη-Μιχαηλίδη, Ε., *Ο δεσμός της αγάπης. Στοιχεία ψυχοσυναισθηματικής και κοινωνικής ανάπτυξης του παιδιού μέσα από τη νεοψυχαναλυτική σκέψη*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2006.

Appel, G.- Tardos A., *Prendre soin d'un jeune enfant. De l'empathie aux soins thérapeutiques*, Ramonville Saint-Agne, Erés, 1998.

Dolto, F., *Tout est langage*, livre de poche, Vertige du nord/Carrere, 1987.

Golse, B., *L'être bébé*, Paris, P.U.F., 2006.

Golse, B., *Du corps à la pensée*, Paris, P.U.F., 2004.

Lebovici, S.- Stoleru, S., *Le nourrisson, la mère et le psychanalyste. Les interactions précoces*, Paris, Centurion, Bayard, 1983, 1994.

Lebovici, S. – Soulé, M., *La connaissance de l'enfant par la psychanalyse*, Paris, P.U.F., 1970, 1995.